

Ny Literatur.

Forhandlingerne paa det nordiske nationaløkonomiske Møde
København 1888. Udgivne af Aleksis Petersen-Studnitz.
Kbhvn. 1888. (283 Sider.)

Den stenografiske Beretning om det nordiske nationaløkonomiske Møde udkom i November og tilsendtes Medlemmerne af Nationaløkonomisk Forening samt hvem der forøvrigt var indtegnet som Deltager i Mødet. De i Boghandlen givne Exemplarer er tagne i Kommission af Universitetsboghandler G. E. C. Gad.

Sex betydningsfulde økonomiske Spørgsmaal blev paa Mødet indgaaende belyste gennem omhyggeligt udarbejdede Indledningsforedrag og gennem en Diskussion, i hvilken ansete Fagmænd, baade Theoretikere og praktiske Mænd, fra alle tre nordiske Riger deltog. Et syvende Emne naaede vel ikke frem til Diskussion, men Indledningsforedraget forelagdes Mødet trykt, og findes ogsaa optaget i Beretningen. Hvilket af alle disse Emner der er »det vigtigste«, — derom er der selvfølgelig delte Meninger. De statistiske Spørgsmaal, Handelsstatistiken og Arbejdsstatistiken, har — hvad dog ikke beviser noget imod deres Vigtighed! — vel kun et mindre Publikum, hvorimod Landbokredit-Spørgsmaalet til Gengæld har et saa meget større. Spørgsmaalet om Meter-systemet er vel det, der er sin Løsning nærmest, og det er et eminent »praktisk« Spørgsmaal, hvilket ogsaa gælder

Ny Literatur.

Forhandlingerne paa det nordiske nationaløkonomiske Møde
København 1888. Udgivne af Aleksis Petersen-Studnitz.
Kbhvn. 1888. (283 Sider.)

Den stenografiske Beretning om det nordiske nationaløkonomiske Møde udkom i November og tilsendtes Medlemmerne af Nationaløkonomisk Forening samt hvem der forøvrigt var indtegnet som Deltager i Mødet. De i Boghandlen givne Exemplarer er tagne i Kommission af Universitetsboghandler G. E. C. Gad.

Sex betydningsfulde økonomiske Spørgsmaal blev paa Mødet indgaaende belyste gennem omhyggeligt udarbejdede Indledningsforedrag og gennem en Diskussion, i hvilken ansete Fagmænd, baade Theoretikere og praktiske Mænd, fra alle tre nordiske Riger deltog. Et syvende Emne naaede vel ikke frem til Diskussion, men Indledningsforedraget forelagdes Mødet trykt, og findes ogsaa optaget i Beretningen. Hvilket af alle disse Emner der er »det vigtigste«, — derom er der selvfølgelig delte Meninger. De statistiske Spørgsmaal, Handelsstatistiken og Arbejdsstatistiken, har — hvad dog ikke beviser noget imod deres Vigtighed! — vel kun et mindre Publikum, hvorimod Landbokredit-Spørgsmaalet til Gengæld har et saa meget større. Spørgsmaalet om Meter-systemet er vel det, der er sin Løsning nærmest, og det er et eminent »praktisk« Spørgsmaal, hvilket ogsaa gælder

om det af Gehejme-Etatsraad Tietgen indledede Spørgsmaal om Kommunikationsvæsenet over og gennem de tre nordiske Riger. Fra et almindeligt socialt Standpunkt har de Talere utvivlsomt Ret, der betegnede Spørgsmaalet om Indskrænkning af Brændevinskonsumenten som »det vigtigste« af alle Spørgsmaalene. Dog var det ingenlunde det, der fremkaldte de fleste Talere: Behandlingen af det kom vel til at lide lidt, derved at det var det Spørgsmaal, der kom sidst under Forhandling. Nej, de fleste Talere kaldtes frem ved Spørgsmaalet om Tilvejebringelsen af en nøjere toldpolitisk Forbindelse imellem de tre nordiske Riger: i manges Øjne stod dette Spørgsmaal som det vigtigste, — skønt det sandsynligvis er det, hvis Løsning ligger fjernest.

Ikke mindre end elleve Talere, tildels med udførlige Foredrag, ytrede sig om dette Spørgsmaal, og hvis Dirigenten ikke havde ført Tøjlerne saa stramt — hvad han i Betragtning af Tidens Knaphed var nødt til —, er der ingen Tvivl om, at endnu flere Talere vilde have begært Ordet, og at de, der talte, vilde have talt endnu længere, end de gjorde. Af de elleve Talere var fem svenske, to norske og fire danske. De fire danske var Grosserer Hage og Gehejme-Etatsraad Tietgen med udførlige Udtalelser, Kontorchef Rubin og Grosserer Kœdt med kortere Bemærkninger. Fra norsk Side talte i det Emne, vi her særligt fremdrager, Professor Morgenstjerne og fh. Statsraad Helliesen. Og fra svensk Side: Indlederen Docent Dr. Fahlbeck, Professor, Grev Hamilton, Redaktør, Dr. Hedlund, Redaktør, Dr. Herslow og Brugspatron Sebenius. At Svenskerne tog en saa fremtrædende Del i Diskussionen om denne Sag, forøgede Interessen i høj Grad: thi, som Grosserer Hage bemærkede, »i denne Sag er det hverken Danmark eller Norge, som har det afgørende Ord«; det er Sverig, som her skal gaa i Spidsen.

Var end Diskussionen om det nævnte Spørgsmaal fyldig og oplysende, saa er det dog en Selvfølge, at meget

maatte overspringes, og at specielt adskillige Ting i Indlederens Foredrag kun blev flygtigt berørte, skønt følgende Talere ikke kunde anerkende deres Rigtighed. Her — som saa ofte — gjaldt ikke Ordet: »hvo som tier, samtykker«. Tidens Knaphed, Tidens Knaphed — det er i alt Fald en af Kongressernes svage Sider. Tidens Knaphed, om ikke andet, maatte forhindre de følgende Talere i at komme ind paa en Imødegaaelse af Docent Fahlbecks saakaldte historiske Indledning. Men der var ogsaa andre Ting, der holdt tilbage herfra: Dirigenten, Professor Scharling, indskræpede saaledes umiddelbart efter Indledningsforedraget, at det »let kunde give Anledning til at komme ind paa det almindelige Spørgsmaal om Frihandel eller Beskyttelse, — hvilket imidlertid ikke kan lade sig gøre under denne Sags Forhandling.« Dr. Herslow, Frihandelsmanden, indskrænkede sig da ogsaa til ligeoverfor Dr. Fahlbeck, Protektionisten, at bemærke: »Jeg skal vel vogte mig for at komme ind paa noget theoretisk Foredrag om Frihandel og Protektionisme. Selve Principspørgsmaalet tilhører ikke længere de nationaløkonomiske Møders Program, i det mindste efter min Mening om disse Møders Opgave; og i Praxis kommer nok disse to Toldsystemer til længe, lige som hidtil, at veksle med hinanden. Jeg lader saaledes ganske ligge en foregaaende Talers Forsøg paa at udrede »Kausalforholdet« imellem dem, — hvormeget der end kunde være at sige derom.« Tilvisse kunde der være meget at sige derom; — men ved Mødet maatte Talerne indskrænke sig til flygtigt at strejfe Indlederens Bemærkninger om »Kausalsammenhængen«, til ganske kort at antyde deres divergerende Anskuelser.

De følgende Talere maatte altsaa nøje sig med flygtigt at berøre Spørgsmaalet om Berettigelsen eller Ikke-Berettigelsen af »den protektionistiske Tendens, der« — som Indlederen begyndte med at sige —, »i det sidste Tiaar gennemtrænger al international Handelspolitik.« Paa visse Steder — bemærkede Indlederen — betragtes dette Fænomen som en ulykkelig Reaktion, en Aberration, der

bor søges redresseret; men, tilføjede han, ganske anderledes stiller Fænomenet sig for »den, som ikke tror paa nogen Tilbagegang i vor Tid, og som overhovedet ikke tror, at Historien i vore Dage foder reaktionære Misfostre.« Skønt Dr. F. gentagende siger »i vor Tid«, »i vore Dage«, bør det vel antages, at disse tre Ord er indløbne ved en Unøjagtighed, og at der i Virkeligheden ikke menes noget med dem; thi det er ikke muligt at indse, at »vor Tid«, »vore Dage«, skulde snarere end tidligere Tider være afskaaret fra at se »Tilbagegang« og »reaktionære Misfostre«. Tilbage bliver da Spørgsmaalet, om vi overhovedet tør »tro paa nogen Tilbagegang«, om vi overhovedet tør tro, at »Historien foder reaktionære Misfostre.« Ja, naturligvis gør den det! At der paa det politiske Omraade fødes, være sig liberale eller reaktionære, Misfostre, det vil man vel kunne faa Folk, baade Højre- og Venstremænd, til at indrømme, og naar der paa det politiske Omraade kan fødes Misfostre, kan dette vel ogsaa ske paa det økonomiske; det er umuligt at indse, hvorfor dette Omraade skulde mere end hint være forskaanet for Misfostrene.

Dr. F.s unøjagtige Udtalelse om »Misfostrene« blev af Grosserer Hage bragt i korrekt Form. Grosserer H. bemærkede: »Jeg er enig deri, at der i Menneskeheds Udvikling intet sker grundløst, og at naar Beskyttelsen i disse Tider har taget et Opsving, som den har, saa er det ikke en rent tilfældig Meningsløshed. Det er Følgen af stærke og vidtrækkende Aarsager, om hvis Ønskelighed og om hvis Varighed man kan have forskellige Meninger, men om hvis Tilværelse der ikke kan tvivles.« Ja, dette er ubestrideligt: intet, absolut intet sker »grundløst«: naar en Moder føder et Par siamesiske Tvillinger eller en Ko en Kalv med to Hoveder og tre Haler, saa er dette utvivlsomt ikke »grundløst«, — men Misfostre er det dog. Naar Bismarck i 1879 indvarslede en protektionistisk Æra, saa var dette »Følgen af stærke og vidtrækkende Aarsager, om hvis Ønskelighed og om hvis Varighed man kan have forskellige Meninger, men om hvis Tilværelse der ikke kan

tvivles«; — men det udelukker ikke i fjerneste Maade, at de protektionistiske Toldlove er eller kan være »reaktionære Misfostre«. Den »historiske« Betragtning, der »overhovedet« forbyder os at betegne de Love, som Vis-mændene i Regeringskontorerne og i de lovgivende For-samlinger laver, som »reaktionære Misfostre«, vil vistnok intet tænkende Menneske bøje sig for; den er altfor — »historisk«.

En følgende Taler, Kontorchef Rubin, ytrede, at han havde forstaaet, at Indlederen »vilde gøre sin Protektionisme til noget universalt. Det var«, fortsatte Hr. R., »Indlederen om at gøre, at fortælle os, og han gjorde det saa aandfuldt og lærerigt, som man kunde ønske det, at Protektionismen var den nuværende Kulturtilstand iboende, at den maatte ud-fulde sig naturligt af hele vor Virksomhed og Arbejds-maade.« Men Hr. R. fremsatte, omend i faa Ord, den meget vægtige Anke, at Indlederen havde tilladt sig at abstrahere fra »de historiske og nationale Forhold«, — en Anke, der særligt ligeoverfor en Betragtningensmaade, der gjorde Fordring paa at være »historisk«, maatte tynde dobbelt. »Jeg er fuldstændig overbevist om«, bemærkede Hr. R., »at den Protektionisme, vi har Evropa over, vilde vi ikke have, naar der ikke samtidigt med de moderne Tilvirkningsforhold« specielt i Europas ledende Stat havde været den politiske Situation, som der var. Var Bis-marck eller blot Kejser Wilhelm død i Halvfjerdsernes Be-gyndelse, havde det ikke i fjerneste Maade berørt, hvad Indlederen kaldte »det moderne Arbejdes to notæ charac-teristicæ«, Masseproduktionen og Specialiseringen. De økonomiske Momenter, hvoraf Indlederen udledede Protektionismen som en uafvendelig Nødvendighed, vilde aldeles ikke være blevne afficerede af en enkelt Mands Død; — men det kan være, at den politiske Situation vilde være bleven det i højeste Grad. En enkelt Mands Død kunde muligvis — det lader sig ikke benægte —, have bragt Lovgivningen ind i en ganske anden Gænge.

Sandsynligvis vil det ikke blive bestridt, at der ogsaa

maa regnes med det politiske Moment; — men Dr. F. vil maaske indvende, at Kontorchef R. ved at accentuere det politiske Moments Betydning dog ikke helt har afkræftet Indlederens Argumentation. Han vil maaske indrømme, at den politiske Situation nok kan øve en fremskyndende eller en forhalende Indflydelse, men han vil hævde, at de økonomiske Momenter dog til syvende og sidst er de afgørende. Dette maa indrømmes, — men det kan ikke indrømmes, at Dr. F. ud af sin Betragtning af de økonomiske Momenter har draget de rigtige Konklusioner.

For det første gør Dr. F. sig skyldig i den Grundfejl, at regne med altfor korte Tidsfrister. Tager man det politiske Moment med i Beregningen, saa kan man komme til en Forstaaelse af Omslaget i den økonomiske Lovgivning fra Treserne til Halvfjerdserne, fra et Tiaar til et andet; men vil man, som Dr. F., abstrahere herfra, vil man se Sagen fra hans »historiske« Standpunkt, og vil man udelukkende betragte Udviklingen fra de økonomiske Momenters Standpunkt, saa kan man ikke forklare saa store Omslag i et saa kort Tidsmaal som et Decennium.

For det andet er der i Dr. F.s Udredning af de afgørende økonomiske Momenter indløbet forskellige Mærkeligheder: Frihandelsbevægelsen daterer han fra dette Aarhundredes Begyndelse, specielt fra den preussiske Toldlov af 1818, og denne Bevægelses »logiske Genesis« forklarer han saaledes: Indførelsen af Maskinteknik og Stordrift førte til Masseproduktion; Masseproduktionen forlangte stort Marked, og Trangen til stort Marked førte til Ophævelsen af Forbud, til Nedsættelsen af Toldsatser, til Frihandel. Hvis Dr. F. mente Ophævelsen af Udførsels-Forbud, Nedsættelsen af Udførselstold, saa var Ræsonnementet tydeligt nok; — men det er Indførselstold, Talen her maa være om, og saa synes der at mangle noget i Argumentationen. Han maa have glemt at anføre noget, naar det skal være tydeligt, at den Trang, Landet A har til at exportere sine Varer til Landene B og C, fører til — ikke at Dørene hos B og C lukkes op for Varerne fra

A — men at A aabner sine Døre for Varerne fra B og C. Saa længe dette Hul i Argumentationen ikke udfyldes, ser det snarest ud som om Dr. F. har stillet Forholdet helt paa Hovedet. — Dernæst forklarer han, hvorledes Beskyttelsesbevægelsen kom frem. Masseproduktionen førte ikke blot til Trang til stort Marked, men ogsaa til skarp Konkurrence. Efter 1873 (sic! efter dette bestemte Aar, 1873!) blev Konkurrencen rent utaalelig; mod den maatte man da sikre sig ved Toldbeskyttelse, »Saa indtræffer det da«, forklarer Dr. F., »ved et vist Tidspunkt, naar Konkurrencens Spænding bliver tilstrækkelig stærk, at Trangen til frit Marked, vejet imod det Onde, som Konkurrencen er, viser sig svagere. Konkurrencens Svøbe føles saa haardt, at den modsatte Bestræbelse efter at faa frit Marked, ikke formaar at opveje hin Smerte. Saa sker der et Omslag i Menneskenes Forestillinger. Man har at vælge imellem det fri Marked eller at beskytte sig imod en dræbende eller i det mindste altfor haard Konkurrence og foretrækker saa Beskyttelsen fremfor det store Marked. Hermed er Omslaget givet og Protektionismen bliver den bestemmende handelspolitiske Retning.« Men — i den virkelige Verden gaar det noget anderledes til end i den af Dr. F. konstruerede. I den virkelige Verden indlader Producenterne sig ikke paa »Afvejninger« af den af Dr. F. skildrede Art. Producenterne siger altid Tak, naar de kan blive sikrede imod Konkurrenter, og søger altid samtidigt at skaffe sig Kunder, — og ogsaa før »1873« gjorde de begge Dele. »Man har at vælge imellem osv.«, siger Dr. F. Aldeles ikke! Producenten siger ikke »enten—eller«, men »baade—og«: han vil baade have Beskyttelse og stort Marked. Altid maa han ønske Halsen skaaren over paa sine Konkurrenter. Altid maa han ønske de flest mulige Kunder. Dr. F. taler om, at disse to Ønsker staar i Strid med hinanden. De gør det aldeles ikke: man kunde snarere sige, at de er det samme Ønske udtrykt paa forskellig Maade. Fabrikanterne i Landet A vil altid gerne have A lukket for Fabrikanterne i Landene B og C og

samtidigt selv kunne komme ind med deres Varer i B og C. De danske Fabrikanter, der nyligt har stiftet Foreningen »Det nationale Arbejde«, har da heller ikke givet sig til at »afveje« og »vælge«. Nej, de forlanger rask væk: baade Udvidelse af Kundekredsen og Indskrænkning af Konkurrenttallet, — og det er der megen god Mening i. Alt dette er temmeligt selvindlysende, — og Dr. F. ser det ogsaa. Han har, som han siger, opstillet disse Betragtninger om »Afvejning« og »Valg« for at faa en »Baggrund«, hvorpaa det af ham behandlede Spørgsmaal kunde præsentere sig; — men i det afgørende Øjeblik erkender han, at det for Skandinavien ikke drejer sig om et »enten—eller«, men om et »baade—og«: Skandinavien skal naturligvis baade have stort Marked og Beskyttelse mod Tyskland m. fl. Han opgiver da i det afgørende Øjeblik selv sine »Afvejninger«! Hans »Baggrund« viser sig at du til ingenting. Det, der skulde være den »historiske« Begrundelse af den Paastand, han nedlægger paa en protektionistisk Toldforening mellem de tre nordiske Riger, viser sig være et Intet.

Under Diskussionen blev det fra forskellig Side fremhævet, at Frihandel og Beskyttelse i Fremtiden sandsynligvis vilde, ligesom i Fortiden, kæmpe med hinanden og vekselsvis hjemføre Sejren. Dr. F. svarede dertil: »Ja, ja, alt har sin Tid, alt vexler jo, alt flytter; — men: de Magter, som ligger bagved Frihandlen og Protektionismen, er af den Natur, at de uophørligt atter frembringer samme Virkninger; og min Overbevisning er det, at den nuværende protektionistiske Strømning, selv om den afløses af en frihandelsvenlig Retning, nødvendigvis maa vende tilbage, og vil vende tilbage saa længe, indtil den indre Grund, den overmægtige Konkurrence, paa anden Vis fjernes.« Denne Overbevisning faar Dr. F. naturligvis beholde; men for andre end ham selv kan den ikke have nogen Vægt, thi ligesom, som foran nævnt, hans Paastand om en nordisk »protektionistisk Toldforening« i Virkeligheden fremsattes uden Motivering, saaledes kan det

heller ikke ses, hvorpaa denne »Overbevisning« støtter sig. Det er altsaa Dr. F.s Overbevisning, at Protektionismen, omend muligvis med enkelte Afbrydelser, i det store og hele taget vil holde sig, »indtil den overmægtige Konkurrence paa anden Maade fjernes.« Naar vil det ske? Maaske i en fjern Fremtid, antyder Dr. F. Og hvorledes skal det ske? Dr. F. giver en dunkel, men kun en meget dunkel, Antydning om, at det kunde ske »gennem en omfattende Lovgivning angaaende Arbejdet og for Arbejderne«. Sigtes herved til Gennemførelsen af Socialisternes Fremtidsstat?

Det følger af sig selv, at ogsaa andre Talere fremsatte Betragtninger, om hvis Rigtighed der kan tvistes; men i det hele hjembragte Mødets Deltagere et særdeles fordelagtigt Indtryk. Foredragene hørtes gennemgaaende med stor Interesse, og adskillige af dem udmærkede sig ikke blot ved Ræsonnementets Sikkerhed, men ogsaa ved en Fylde af værdifulde positive Oplysninger.

A. P.-St.